

Kauaoodatud abieluvõrdsus ja sellega koos jõustunud muudatused

Andra Olm¹

Advokaadibüroo NOVE advokaat

Sissejuhatus

Alates 1. jaanuarist 2024 kehtib Eestis abieluvõrdsus, mis tähendab, et nüüdsest saavad omavahel abielu sõlmida kaks täisealist inimest sõltumata nende soost. Sama eelnõu raames võeti vastu ja jõustusid ka viimase kaheksa aasta jooksul rohkelt kõneainet pakkunud kooseluseaduse² (KooS) rakendamiseks vajalikud muudatused teistes seadustes.

Teekond abieluvõrdsuseni on olnud Eesti jaoks pikk ja keeruline. See on teema, mis jätab vähesed siinsed inimesed külmaks ning põhjustab konflikte erinevate maailmavaateliste tõekspidamiste vahel. Seetõttu on samasooliste paaridega seotud õiguslik regulatsioon alati tuliseid vaidlusi kaasa toonud.

Holland oli 1. aprillil 2001. aastal esimene riik maailmas, kes avas abielu ka samasoolistele paaridele.³ Euroopa õiguskirjanduses oldi juba sel perioodil valdavalt seisukohal, et inimestel peaks olema võimalus arendada lähedasi suhteid vastavalt oma soovidele ja eelistustele, samas kui perekonnaõiguse roll peaks piirduma vaid praktilistele probleemidele lahenduste pakkumisega, hoidudes erinevatele suhevormidele hinnangu andmisest.⁴

Eestis asus Justiitsministeerium seda teemat analüüsima aastal 2008 ning avaldas 2009. aastal analüüsi „Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon“⁵, mille peamine eesmärk oli selgitada välja, kas Eestis on vaja mitteabielulist (sealhulgas nii eri- kui samasooliste paaride) kooselu senisest täpsemini reguleerida. Selleks hetkeks oli 16 riiki seadustanud samast soost paaride kooselu ning 7 riiki läinud üle abieluvõrdsusele.⁶ Nüüdseks on abieluvõrdsuse seadustanud koos Eestiga kokku 35 riiki.⁷

Siinse artikli eesmärk on kirjeldada Eesti teekonda abieluvõrdsuseni ning anda ülevaade olulisematest muudatustest, mis kõnealuse eelnõu raames 1. jaanuaril 2024 jõustusid.

¹ Artikli autor oli üks eelnõu koostajatest.

² [RT I, 06.07.2023, 47.](#)

³ [Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Wet van 21 december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht \(Wet openstelling huwelijk\).](#) 11.01.2001.

⁴ [C. Söjgjerd. Neutrality: The Death of Traditional Family? Common Core and Better Law in European family law.](#) Toim. K. Boele-Woelki Antwerp; Oxford: Intersentia, 2005, lk 342.

⁵ [A. Olm. Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon.](#) Justiitsministeerium, 09.06.2009.

⁶ Samas, lk 4.

⁷ Vt [Marriage Equality Around the World.](#)

Pikk teekond abieluvõrdsuseni

Eespool viidatud mitteabielulise kooselu analüüsis jõuti järeldusele, et kuigi erisooliste paaride mitteabielulise kooselu kõrval tunnustatakse maailmas üha enam ka samasooliste paaride õigusi, ei ole Eesti ühiskond muutunud samasooliste paaride suhtes märkimisväärselt sallivamaks. Samas toodi välja, et hoiakuid võiks aidata muuta kas teavitustöö või ühiskonna sallivuse suurendamine seadust muutes, luues samasoolistele paaridele võimaluse oma partnerlus registreerida.⁸ Justiitsministeerium avaldas selle analüüsi ning edastas arvamuste avaldamiseks ja ettepanekute tegemiseks eri asutustele ja organisatsioonidele ning ka avaliku üleskutsena, paludes esitada ettepanekuid ja mõtteid selle kohta, kas ja kuidas tuleks kujundada mitteabielulise kooselu õiguslik regulatsioon tulevikus. Kirju laekus sel teemal üle 40 ning arvamust avaldas kogutud allkirju arvesse võttes ligikaudu 8000 inimest.⁹ Laekunud seisukohtade ja ettepanekute põhjal toodi kokkuvõttes järeldusena välja, et on olemas vajadus samasooliste isikute kooselu reguleerimiseks ning erinevatest reguleerimise vormidest eelistatakse partnerlusseaduse loomist, millega oleks võimalik pakkuda n-ö standardlahendust levinumatele õiguslikele probleemidele, mis samasooliste isikute kooselust tekkida võivad. Samasooliste abielu küsimuses aga leiti, et selle lubamiseks ei ole Eesti ühiskond veel valmis ning seda ei soovi ka samasoolised isikud ise.¹⁰

Euroopa tasandil toimus põhimõtteline murrang samast soost paaride õiguste küsimuses aastal 2010, mil Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) tunnustas esimest korda samast soost paaride õigust perekonnaelule (Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 8).¹¹ Kuna Eesti Vabariigi põhiseaduse¹² tõlgendamisel on EIK-i praktiline oluline roll, tõi see muudatus kaasa vajaduse mõtestada perekonna mõiste ümber ka siin,¹³ kuigi sõnaselgelt kinnitas Riigikohus alles 2017. aastal, et samast soost paaride kooselu kuulub perekonnaelu kaitsealasse.¹⁴

Kooselu analüüsi kohta laekunud arvamuste ja ettepanekute, õiguskantsleri seisukoha¹⁵ ning parlamendi koosseisu erakondade seisukohtade põhjal koostas Justiitsministeerium järgmise sammuna 2011. aastal KooS eelnõu kontseptsiooni, soovides sellega algetada sisulist diskussiooni mitteabielulise kooselu partnerite õiguste kaitse tagamise teemal.¹⁶ Mõned aastad hiljem, 17.04.2014 algatasid 40 Riigikogu XII koosseisu liiget KooS eelnõu 650 SE,¹⁷ milles valitud lahendused erinesid suuresti eelnõu kontseptsioonis pakutud lahendustest, kuid jäädigi siiski registreeringupõhise lähenemise juurde. Eelnõu võeti Riigikogus vastu 09.10.2014 ning see jõustus 1. jaanuaril 2016. KooS-i püüti kehtetuks tunnistada ühel korral juba enne jõustumist (23.11.2015) ning kahel korral pärast jõustumist (22.02.2016 ja 15.05.2017).

⁸ A. Olm (viide 2), lk 84.

⁹ Justiitsministeerium. [Kokkuvõte mitteabielulise kooseluga seotud ettepanekutest](#). 2010, lk 1.

¹⁰ Samas, lk 4.

¹¹ Schalk and Kopf vs. Austria, ECtHR 24.06.2010, avaldus nr 30141/04, p 93–94.

¹² [RT I, 15.05.2015, 2](#).

¹³ A. Olm. Non-married Cohabiting Couples and Their Constitutional Right to Family Life. – *Juridica International* XX/2013, lk 104–111.

¹⁴ Riigikohtu halduskolleegiumi 27. juuni 2017. a otsus asjas nr 3-3-1-19-17, punkt 17.

¹⁵ Õiguskantsleri 23. mai 2011 [märgukiri nr 6-8/110661/1102390](#) justiitsministrile.

¹⁶ Justiitsministeerium. [Kooseluseaduse eelnõu kontseptsioon](#). 2011, lk 2.

¹⁷ [Kooseluseadus 650 SE](#).

KooS rakendamise seaduse eelnõu¹⁸ algatati 38 Riigikogu liikme poolt pärast 2015. aasta Riigikogu valimisi, kuid enne KooS-i kavandatud jõustumise aega 01.01.2016 seda vastu ei võetud ja lõpuks langes see Riigikogu menetlusest välja koosseisu lõppemisega. Kuna KooS § 26 nägi ette, et seadus jõustub 2016. aasta 1. jaanuaril koos rakendusaktidega, tekkis küsimus, kas KooS jõustus 01.01.2016.

Sätte sõnastus tekitas segadust juba selle tõttu, et terminiga *rakendusaktid* tähistatakse tavapäraselt seaduse alusel antavaid määrusi ehk täitevvõimu üldakte (vt HÕNTE § 48). KooS ise oma algsel kujul aga ühtegi volitusnormi rakendusaktide andmiseks ei sisaldanud. KooS § 26 ennast ei saanud ka selliseks volitusnormiks pidada või vähemalt ei saanud seda pidada volitusnormiks, mis oleks võimaldanud seaduse jõustamist täitevvõimu aktiga. Olukorras, kus seaduse jõustumine soovitakse siduda eraldi õigusakti vastuvõtmisega, nimetatakse seda eraldi akti *rakendamise seaduseks* (vt näiteks VÕS § 1068, TsÜS § 170 ja REÕS § 67 ning VÕSRS, TsMS § 759 ja TsMSRS jne).

Riigikohus kujundas selles küsimuses siiski 2018. aastal selge seisukoha, leides, et KooS § 26 oli sõnastatud selliselt põhjusel, et seadusandja deklareeris sellega kavatsust võtta vastu *rakendusakte* (täpsustamata, kas selle all tuleks silmas pidada muudatusi teistes seadustes või määrusi), kuid mitte eraldi *rakendamise seadust*, mille vastu võtmine oleks eelduseks KooS-i kehtivusele. Seega kinnitas Riigikohus, et KooS jõustus 1. jaanuaril 2016.¹⁹

KooS andis paaridele sõltumata nende soost võimaluse sõlmida notariaalne kooseluleping, millega kaasnesid abikaasadega võrreldes mõnevõrra kitsamad õigused ja kohustused. Muu hulgas nähti ette kohustus valida kooselulepingu sõlmimisel omavahelise varasuhte liik ning võimaldati registreeritud elukaaslastel lapsendada teise elukaaslase last.

KooS-i kehtimine ilma vastava rakendamise seaduseta tõi kaasa hulga probleeme ning mitmeid KooS-ist tulenevaid õigusi ja kohustusi ei olnud võimalik praktikas realiseerida. Kooselulepinguid sai küll notariaalselt sõlmida, kuid neid ei olnud näiteks võimalik rahvastikuregistris registreerida, kuna kande tegemiseks puudus õiguslik alus ja registrikannete tegemise kord. Rakendamise seaduse vastuvõtmine aga ei õnnestunud paljude aastate vältel, kuna eelnõu seadusena vastuvõtmiseks puudus Riigikogus vajalik häälteenamus. Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks oli vaja põhiseaduse § 104 kohaselt Riigikogu koosseisu häälteenamust, kuna sellega sooviti muuta kohtumenetluse seadusi ja kodakondsuse seadust. See ebamäärane õiguslik olukord kestis kokku kaheksa aastat, kuigi KooS-i rakendamise seaduse vajalikkusest räägiti pidevalt ning 2021. aasta jaanuaris esitasid 19 Riigikogu liiget ka eelnõu, millega sooviti viia kooseluleping perekonnaseadusesse²⁰ (PKS), et kooselu abieluga võrdsustada.²¹ See eelnõu oleks aga praktikas tõenäoliselt veelgi suuremat segadust põhjustanud ning võeti algatajate poolt 14.12.2022 tagasi. Lisaks esitasid Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ja Isamaa fraktsioonid Riigikogu otsuse eelnõu, millega sooviti panna abielu definitsiooni küsimus „Kas abielu peab

¹⁸ [Kooseluseaduse rakendamise seadus 114 SE.](#)

¹⁹ RKPSJVK 10.04.2018 määrus nr 5-17-42/9, p 32.

²⁰ [RT I, 06.07.2023, 7.](#)

²¹ [Perekonnaseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 314 SE.](#)

Eestis jääma mehe ja naise vaheliseks liiduks?“ rahvahääletusele 2021. aasta 18. aprillil, kuid ka see plaan ebaõnnestus, kuna ei leidnud Riigikogus vajalikku toetust.²²

Teema käsitlemine sai uuesti hoo sisse 2023. aasta 5. märtsi parlamendivalimiste järel, mil parlamendis saavutasid ülekaalu liberaalsemad erakonnad. Selleks ajaks oli ka avalik arvamus samast soost paaride õiguste osas oluliselt positiivsemaks muutunud. Inimõiguste keskuse avaliku arvamuse 2023. aasta uuringu kohaselt leidis 65% uuringule vastanutest, et samast soost elukaaslastel peaks olema võimalus kooseluleping sõlmida. Sama uuring näitas, et abieluvõrdsuse poolt oli üle poole ehk 53% Eesti elanikkonnast.²³

Erakordselt lühikese aja jooksul (koalitsioonilepe sõlmiti 10.04.2023 ning eelnõu saadeti kooskõlastamisele 04.05.2023) valmistas Justiitsministeeriumi moodustatud töögrupp ette pika ja põhjaliku seaduseelnõu, millega muudeti kokku tervelt 82 seadust ning mille seletuskiri oli 124 lehekülge pikk. Eelnõule esitati pärast esimest lugemist Riigikogus 728 muudatusettepanekut ning Vabariigi Valitsus otsustas 15. juuni 2023. a istungil siduda Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmine usaldusküsimusega enne teist lugemist ja tegi samal istungil ettepaneku võtta eelnõu Riigikogu 19. juuni 2023. a erakorralise istungjärgu päevakorda.²⁴ Seadus, mis tõi kaasa abieluvõrdsuse ja sisaldas KooS-i rakendamiseks vajalikke muudatusi,²⁵ kiideti Riigikogus heaks 55 poolthääle ja 34 vastuhäälega 20. juunil 2023. See oli Eesti jaoks ajalooline otsus pärast ligi 15 aastat kestnud ettevalmistustööd.

1. jaanuaril 2024 jõustunud olulisemad muudatused

a. Abieluvõrdsus

Sissejuhatuses sai juba mainitud eelnõu kõige olulisem punkt ehk abieluvõrdsuse kehtestamine. Kui varem oli PKS § 1 lõikes 1 kirjas, et abielu sõlmitakse mehe ja naise vahel, siis nüüd on seal kirjas, et abielu sõlmitakse kahe füüsilise isiku vahel. Muud abielu sõlmimise eeldused jäid üldjoontes samaks.²⁶ Mitme samaaegse abielu keelu kõrvale lisati üksnes keeld mitme samaaegse registreeritud kooselu sõlmimiseks, mis ei välista siiski abielu sõlmimist elukaaslaste vahel, kes on oma kooselu registreerinud (sellest täpsemalt järgmises punktis). Läbivalt muudeti paljudes seadustes ka abikaasasid puudutavad sätted sooneutraalseks, asendades sõnad „mees ja naine“ neutraalse sõnaga „abikaasad“.

b. Registreeritud kooselu ja abielule üleminek

Abielu kõrval jäi alles võimalus sõlmida kooseluleping ning loodi lihtsustatud kord kooselulepingult abielule üleminekuks. See regulatsioon sisaldub peamiselt PKS § 24 lg-s 1¹ ning KooS §-s 24.

²² Vt [Riigikogu 13.01.2021 istungi ülevaade](#).

²³ **Eesti Inimõiguste Keskus**. [Turu-uuringute AS avaliku arvamuse uuring LGBT teemadel](#). 2023.

²⁴ Vt usaldusküsimusega seotud [perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE](#) eelnõu seletuskiri, lk 3–4.

²⁵ [Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 207 SE](#).

²⁶ Veidi varem, 01.11.2022 jõustus PKS muudatus, millega võimaldati abielluda ainult täisealistel inimestel.

Kui registreeritud elukaaslastel on kehtiv Eestis sõlmitud kooseluleping ning nad sõlmivad omavahel abielu, lõpeb nende vahel sõlmitud kooseluleping automaatselt, see tähendab, et seda eraldi lõpetama ei pea. Kui üldjuhul lõppevad kooselulepingu lõppemisega registreeritud elukaaslaste vahelised kokkulepped ja kooseluga seonduvad tehingud, siis kooselult abielule üle minnes kooselulepingus sisalduvad muud kokkulepped ei lõppe, kehtima jääb kooselulepingujärgne varasuhe ning varasuhte alguseks loetakse kooselulepingu sõlmimise hetk. See tagab sujuva ülemineku kooselult abielule ja ühtse varakogumi.²⁷ Vastasel juhul oleks olnud näiteks varaühisuse varasuhte puhul vaja kooselu kestel tekkinud ühisvara pärast abiellumist eraldi ära jagada.

Abielu sõlmimise järel kehtivad edasi ka registreeritud elukaaslaste varalised kokkulepped, millega nad varasuhte sees täpsustusi tegid. Neid kokkuleppeid käsitatakse alates abielu sõlmimisest abieluvaralepinguna. Kolmandate isikute kaitseks sätestati tavapärasega võrreldes aga erisus. Üldiselt tehakse abieluvaralepingu kohta alati kanne abieluvararegistrisse, mistõttu on sellel õiguslik tähendus ka kolmandate isikute suhtes (PKS § 61 lg-d 1 ja 2, AVRS § 19 lg 1). Kuna andmeid kooselulepinguga seotud varaliste kokkulepete kohta aga varem õigusliku aluse puudumise tõttu abieluvararegistrisse kanda ei saanud, nähti rakendussättega ette, et neil kokkulepetel on kolmandate isikute suhtes õiguslik tähendus vaid siis, kui kokkulepe nähtus tehingu tegemise ajal abieluvararegistrist või selle olemasolu oli kolmandale isikule teada. (KooS § 27 lg 3)

Abielu sõlmimisel jäävad kehtima ka muud registreeritud elukaaslaste kokkulepped, mis sisaldasid kooselulepingus või olid sõlmitud seoses kooselulepinguga. Need võivad puudutada eeskätt registreeritud elukaaslaste omavahelist ülalpidamiskohustuse või pärimislepinguid, kuid ei ole nendega piiratud. Seletuskirjas on siiski soovitatud, et registreeritud elukaaslaste lisakokkulepete korral oleks õiguskindluse huvides parim, kui elukaaslased pöörduksid enne abielu sõlmimist notari poole, et vajaduse korral kooseluleping eraldi lõpetada ja täpsustada, mis saab kooselulepingus sisalduvatest või sellega seoses sõlmitud kokkulepetest.²⁸

Lisaks eeltoodule tehti paljudes seadustes muudatused selleks, et KooS-ist tulenevad õigused ja kohustused saaksid täies mahus praktikas rakenduda, ning täiendati seadusi viitega registreeritud elukaaslastele. Pärast kaheksa aastat kestnud segadust pandi seega lõpuks paika rahvastikuregistrisse andmete andmise ja abieluvararegistrisse kannete tegemise kord kooselulepingu sõlmimise ja lõpetamise ning täiendavate varaliste kokkulepete kohta. Lisaks laiendati mitmeid abikaasadele antud õigusi registreeritud elukaaslastele, võimaldades neil muu hulgas teha otsuseid elukaaslast puudutavates olulistest küsimustes (näiteks õigus keelduda elukaaslase vastu ütluste andmisest, olla ära kuulatud, omada erinevates küsimustes kaabeõigust jms) ning saada abikaasadega sarnaseid soodustusi, toetusi ja hüvitusi. Registreeritud elukaaslased on nüüdsest pärimisseaduse²⁹ § 11 lg 1 kohaselt ka seadusjärgsed pärijad. Samamoodi laiendati

²⁷ Vt täpsemalt [perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE](#) eelnõu seletuskiri, selgitused PKS § 24 lg 1¹ ja KooS § 24 kohta, lk 19–20 ja 48–49.

²⁸ Samas, lk 49.

²⁹ [RT I, 06.07.2023, 67.](#)

registreeritud elukaaslastele abikaasade puhul kehtivaid piiranguid näiteks võimaliku huvide konflikti olukorraga seoses.³⁰

c. Lapsendamine ja põlvnemine

Abieluvõrdsuse kaudu said samast soost abikaasad õiguse ühiselt lapsi lapsendada, samas kui registreeritud elukaaslaste puhul jäi endiselt kehtima piiratum õigus peresiseseks lapsendamiseks ehk õigus lapsendada vaid oma registreeritud elukaaslase last.

Viidatud muudatuse tõttu oli vaja täiendada nii lapsendamise kui põlvnemise regulatsiooni. Abieluvõrdsuse eelnõu peamine autor Susann Liin on oma hiljutises *Juridica* artiklis³¹ selgitanud nende teemadega seotud valikute tegemise tagamaid, viidates, et eelnõu väljatöötamise käigus analüüsiti muu hulgas vajadust muuta ema ja isa õiguslikke mõisteid, kaaluti võimalust, et lapsel võiks olla õiguslikult rohkem kui kaks vanemat, ning ka emaduse omaksvõtu ja abikaasa emaduse eelduse kontseptsiooni kasutuselevõttu. Siiski otsustati teiste riikide kogemust arvestades jääda senise süsteemi aluspõhimõtete juurde ning sedavõrd põhjanevaid muudatusi mitte teha.³² Vältimaks õiguslikku ebaselgust, mis KooS-i rakendamiseks vajalike seadusemuudatuste puudumise tõttu mitmetel juhtudel juba kohtupraktikas esile olid kerkinud,³³ on seega nüüd PKS §-s 82 selgelt sätestatud põhimõte, et lapsel ei või olla rohkem kui kaks vanemat.

Oluline on rõhutada, et 1. jaanuarist ei muutunud olulised perekonnaõiguslikud mõisted ja põhimõtted ning uusi õigusmõisteid kasutusele ei võetud: ema ja isa mõisted jäid samaks (ema on endiselt PKS § 83 kohaselt naine, kes on lapse sünnitanud), isaduse kõrval emaduse mõistet kasutusele ei võetud ning lapse omaksvõtu ega abikaasa vanemluse eeldusi ei laiendatud. Säilitati ka põhimõte, et lapsega seotud õigused ja kohustused kuuluvad eelkõige lapse bioloogilistele vanematele. Jõustunud seaduses lähtutakse põhimõttest, et samast ja erinevast soost paare tuleb kohelda võimalikult võrdselt, kuid päris kõikides aspektides ei ole see võimalik või mõistlik.

Muu hulgas pandi paika, et erinevalt eri soost abielupaaridest, kelle puhul loetakse abielu kestel ja teatud perioodil pärast abielu lõppemist sündinud laps automaatselt abikaasa lapseks (vt PKS § 84 lg 1 p 1 ja § 86), ei teki samast soost vanemate puhul põlvnemissuhte abielu kaudu automaatselt. Põlvnemissuhte tekkimiseks tuleb läbi viia peresisene lapsendamine ning vanema samast soost abikaasa saab lapse lapsendada vaid bioloogilise vanema nõusolekul. Nõusolek on vajalik juhul, kui lapse teine vanem on õiguslikult kindlaks tehtud.

Erisus tehti siiski kunstliku viljastamise puhul. Uue võimalusena saavad pooled kunstliku viljastamise korral põlvnemissuhteid kujundada kokkuleppel. Nimelt tekib ema naissoost abikaasal põlvnemissuhte lapsega, kui ta annab ema kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku. Põlvnemissuhte võib aga tekkida ka bioloogilisel isal. Seletuskirjas on selgitatud, et pooltele on jäetud vabadsus

³⁰ Vt [perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE](#) eelnõu seletuskiri, lk 7. Vt täpsemalt registreeritud elukaaslase õigust teha otsuseid, soodustuste ja hüvitiste loetelu ning võimalike huvide konflikti olukordade kirjeldust.

³¹ **S. Liin.** Põlvnemine kui normatiivne õigusmõiste. – *Juridica* 2023/10, lk 807–817.

³² **S. Liin, K. Kullerkupp.** Kas lapsel saab olla kolm vanemat? – *Juridica* 10/2023, lk 822.

³³ Riigikohtu 19.05.2023 määrus nr 2-21-7200.

kujundada oma õigussuhteid ning loodud paindlik regulatsioon tulenevalt perekonnavormide paljususest.³⁴

Kokkuvõte

Lisaks olulisele põhimõttelisele muudatusele inimeste võrdsemate õiguste tagamisel lihtsustavad 1. jaanuaril 2024 jõustunud seadusemuudatused kahtlemata olulisel määral eri valdkondades tegutsevate õiguselukutsete esindajate tööd. Enam ei pea notarid, kohtunikud, advokaadid jt ise leiutama mooduseid KooS rakendamiseks vajalike seadusemuudatuste puudumise tõttu tekkinud lünkade ja ebakõlade lahendamiseks. Loodud on ühtne ja terviklik süsteem, mis peaks need mured kõrvaldama. Seega on muudatustel samal ajal nii märgiline kui praktiline tähendus.

Abieluvõrdsusele üleminek võttis Eestis kokku aega ligi 15 aastat, kuid seda enam on põhjust uhke olla, et sedavõrd tähtis samm liberaalsema ühiskonna ja paremini tagatud põhiõiguste suunas kõikidele takistustele vaatamata teoks on saanud. Tuleb nõustuda peaminister Kaja Kallasega, kes on öelnud, et see on otsus, mis ei võta kelleltki midagi ära, aga annab paljudele midagi väga olulist juurde.³⁵ Loodetavasti aitab abieluvõrdsus kaasa ühiskonna sallivuse suurendamisele laiemalt ning skeptikutel on võimalik veenduda, et n-õ traditsiooniline peremudel ei muutu sellest nõrgemaks ja lapsed ei jää sündimata, vaid vastupidi – õpetame sellega ka oma lastele, et erinevusi ei ole põhjust karta ja sallivus võimaldab suuremal hulgal inimestel õnnelik olla.

³⁴ [Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse 207 SE](#) eelnõu seletuskiri.

³⁵ [Vabariigi Valitsuse pressikonverents](#), 22.06.2023.